AUI, secțiunea III e, Lingvistică, tomul LX, 2014

Complementul direct şi indirect în limba română veche. Cu exemplificări din *Manuscrisul 45* (versiunea „Nicolae Spătarul Milescu revizuită" a Vechiului Testament")[1]

Lucia-Gabriela Munteanu
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi
Centrul de Studii Biblico-Filologice „Monumenta linguae Dacoromanorum"

În acest articol punem în evidență cîteva dintre caracteristicile complementelor direct şi indirect, aşa cum apar acestea în Ms. 45, text care conține prima traducere integrală a *Vechiului Testament* în limba română, efectuată de cărturarul Nicolae Spătarul Milescu, la Constantinopole, între anii 1661-1664, folosind ca text-sursă versiunea grecească a *Septuagintei*, în ediția de la Frankfurt (1597). Tiparele sintactice prezentate în articolul de față relevă disponibilitatea structural-funcțională a sintaxei limbii române la mijlocul secolului al XVII-lea, în varianta ei biblică, de a realiza un transfer de conținut satisfăcător dinspre textul-sursă spre textul-țintă.

1. Considerații preliminare

Ms. 45 de la Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei Române conține prima traducere integrală a *Vechiului Testament*, efectuată de cunoscutul cărturar Nicolae Spătarul Milescu, la Constantinopole, între anii 1661-1664, folosind ca text-sursă versiunea grecească a *Septuagintei*, în ediția de la Frankfurt (1597). Prin dimensiuni şi complexitate, avem de-a face cu un text foarte important în istoria culturii româneşti, semnificativ pentru contextul idiomatic al secolului al XVII-lea, delimitabil şi comparabil cu alte texte din şirul variantelor textuale biblice româneşti. S-a vorbit cu privire la acest text despre un „literalism de grad secund" (Munteanu E. 2008b). Este vorba despre faptul că textul-sursă este el însuşi o traducere, ceea ce, alături de caracterul sacru al textului îl obligă pe cărturarul traducător la un efort lingvistic maxim. Creativitatea reclamată de acest efort se manifestă în marele număr de împrumuturi lexicale, calcuri lexicale şi frazeologice, dar şi în construirea, prin imitație, a unei sintaxe româneşti „noi", savante, artificiale de multe ori, şi care instituie, în acelaşi timp, pentru prima dată în limba română, o serie figuri de construcție sintactică, cu funcții pragmatice,

[1] Aceste pagini reprezintă un fragment din studiul despre sintaxa Manuscrisului 45, pe care îl realizez ca membră a echipei de cercetare cu tema *Prima traducere romaneasca a Septuagintei, operă a lui Nicolae Milescu (MS. 45 BAR Cluj). Ediție critică, studii lingvistice şi filologice* (Grant CNCS, cod 1578).

BDD-A7002 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:08 UTC)

retorice şi estetice specifice. În cele ce urmează prezentăm cîteva aspecte ale sintaxei discursului privind complementul direct şi indirect, aşa cum apar ele în textul biblic al Ms. 45.

Am optat în semnalarea şi prezentarea elementelor de sintaxă a limbii Ms. 45 pentru o metodologie predominant clasic-descripivă, urmînd perspectiva oferită de tradiția gramaticii româneşti academice, în ultima ei ediție normativă, cea din anul 2008. Acest demers descriptiv-factologic este coroborat cu perspectiva funcțional-sintactică şi cu una comparativ-interpretativă, în sensul trimiterii la textul grecesc sursă, la textul Bibliei de la 1688 şi la alte versiuni biblice româneşti.

2. Complementul direct

Ca „funcție actanțială, impusă de un verb obligatoriu tranzitiv", complementul sau obiectul direct se află într-o relație de dependență față de un verb sau o interjecție verbală şi se realizează, „în forma sa prototipică, printr-un nominal în cazul acuzativ [...] care exprimă în mod curent Pacientul/Tema" (GLR II 2008: 392). În Ms. 45 identificăm această funcție realizată prin:

– substantive (proprii, comune): *Finicii număscu* ***pre Aermon*** *Sanior* (Deut. 3:9). *Şi luă* ***untu*** *şi* ***lapte*** *şi* ***viţelul*** *carele au făcut şi le puse înaintea lor şi mîncară* (Fac. 18:8).

– pronume (personal, demonstrativ, relativ, nehotărît etc.): *Şi le vei vinde* ***pre iale*** *pentru argint* (Deut. 14:25). *Şi voi pune* ***pre înşii*** *preste voi povățitori voao* (Deut. 1:13). *Şi ceiia ce are* ***pre sine*** *întru necurățiia ei* (Lev. 15:32). *Şi trăi Síth după ce născu* ***pre acesta****, pre Enos, 707 ani* (Fac. 5:7). *Şi luă Avraam pre Ismail, fiiul său, şi* ***pre toți*** *cei născuți în casa lui* (Fac. 17:23). *Visul lui faraon unul iaste:* ***cîte*** *Dumnedzău va face au arătat lui faraon* (Fac. 41:25). *Va fi omul* ***pre carele*** *va alêge Domnul* (Num. 16:7). *N-au chemat împărăteasa cu împăratul* ***pre nimeni*** *la ospăț, fără numai pre mine* (Est. 5:12).

– adjectiv substantivizat: *Nice apă* ***pre cei sătoşi*** *n-ai adăpat, ce flămîndzilor ai lipsit pîinea* (Iov 22:7).

– numeral: *Şi* ***al cincelea*** *lui va adaoge preste el* (Lev. 6:4).

– verbe la modul infinitiv, supin şi gerunziu: *Nu voi putea eu sîngur* ***a purta*** *nărodul acesta* (Num. 11:14). *Şi să le dea* ***de mîncat*** *lor de saţiu pre cale* (Fac. 42:25). *Şi audzi Moisí* ***plîngîndu*** *ei, după noroadele lor, fieştecarele la uşa lui* (Num. 11:10).

Funcționarea generalizată a complementului direct personal cu prepoziția *pre* devine o normă în textul scris, după anul 1600. Unii istorici ai limbii (Drăganu 1943) inclină să creadă că acuzativul *pre* este vechi, din epoca străromânei, fiind dezvoltat ca o consecință a inovațiilor latinei populare orientale, pe de o parte, şi, mai tîrziu, ca o consecință a fenomenului de reluare şi anticipare a complementelor directe şi indirecte prin formele scurte ale pronumelor personale, pe de altă parte. În jurul fenomenului de marcare a acuzativului personal prin

BDD-A7002 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:08 UTC)

prepoziția *pe* (*pre*) în limba română au existat numeroase discuții privind istoria, vechimea şi funcționarea lui la nivelurile diatopic şi diafazic. Faptul că acuzativul cu *pre* nu apare în dialectele sud-dunărene[2] şi nu este înregistrat decît foarte rar în primele texte româneşti scrise a determinat-o pe Florica Dimitrescu (1960: 219-227) să considere că acest fenomen este recent, şi anume dintr-o epocă imediat anterioară primelor texte. Elena Dragoş 1995: 66, după ce revede o serie de opinii şi înregistrează o serie de exemple din texte aparținînd secolelor al XVI-lea şi al XVII-lea, în contextul discutării problemei suprimării unor morfeme, avansează ideea că „prin urmare, suprimarea lui *pre* ca morfem al complemenului direct, genul personal, nu este un fenomen caracteristic limbii române, ci s-a manifestat sub influența textelor din care s-a tradus, la care au contribuit şi posibilitățile pe care le ofereau şi celelalte moduri de realizare a complementului în acuzativ: topica, anticiparea sau reluarea prin pronume conjuncte a complementului direct".

Mai recent, Zafiu (2009: 285-286) discută problema obiectului direct exprimat prin *pe care*, făcînd o sinteză a punctelor de vedere exprimate de filologi şi exprimînd regretul că lipsa unui larg corpus digital de texte vechi, în care să urmăreşti un anume tipar gramatical, poate conduce la „două impresii înşelătoare: a unei rupturi între limba secolului al XVI-lea şi cea din perioada următoare şi a unei impuneri clare şi rapide a tiparului *pe care* + *dublare*. Posibilitatea de a utiliza un corpus electronic al limbii vechi corectează unele impresii de lectură, arătînd că există o destul de evidentă continuitate şi că variația *care/pe care* se păstrează, relativ echilibrat, în toate etapele limbii vechi". Ideea cu valoare de concluzie[3] poate fi nuanțată; norma lingvistică *p(r)e care* exista la nivelul sistemul abstract al limbii[4] literar-scrise, dar normele individuale erau mai libere, supuse pe de o parte uzului local, pe de altă parte unor modele culte, funcțional-pragmatice în diferite variante de discurs, de tip oficial, didactic etc. Cert este că în Ms. 45, complementul direct exprimat prin *pre carele* respectă norma lingvistică: *Au ce*

[2] În lucrarea sa *Aromânii*, Theodor Capidan identifică, totuşi, construcții de acest tip (acuzativ cu *pri/pi*), cu circulație regională limitată (apud Dragoş 1995: 63).

[3] Cf. Zafiu 2009: 293: „Norma *pe care* se bazează pe frecvența mare a acestui tipar în limba literară a „marilor clasici" de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi pe faptul că aceştia au devenit modele de stil; nu a fost însă formulată explicit până în a doua jumătate a secolului al XX-lea, când modelul „clasicilor" a fost luat ca reper pentru normare".

[4] Cf. Coşeriu 2009: 43: „Planurile invocate sînt *norma* şi *sistemul* limbii şi *tipul lingvistic*. Iar interacțiunea dintre aceste două planuri, în ceea ce priveşte creația lingvistică „internă", constă în aceea că ceea ce în norma limbii se prezintă ca fapt diacronic („schimbare"), din punctul de vedere al sistemului este doar o simplă aplicare de reguli de producere (funcționare „sincronică") şi în aceea că ceva analog apare în relația dintre sistemul limbii şi tipul lingvistic. Astfel, o limbă nu este un „lucru făcut", un produs static, ci un ansamblu de „moduri de a face", un sistem de producere care, în orice moment, doar parțial se prezintă ca deja realizat în mod istoric în produse lingvistice".

BDD-A7002 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:08 UTC)

voi blăstăma ***pre carele*** *nu-l blastămă Dumnedzău?* (Num. 23:8). *Acesta-i pămîntul* ***pre carele*** *îl veți moştneni pre însul de tot cu sorțu* (Num. 34:13). O variabilă în tiparul discursiv (prepoziția *pre* + pronumele relativ + dublarea clitică) o reprezintă dublarea clitică, uneori absentă, dar motivată stilistic în limba-țintă, ca în exemplul următor: *Şi să vă îndălungați cu dzile pre pămîntu* ***pre carele*** *veți moştneni de tot* (Deut. 5:33).

Exemplificări ale exprimării obiectului direct în perioada 1521-1780, cu unele argumentări istorice, pot fi parcurse şi în Frâncu 2009: 172-174 şi 349-352.

Trecem în revistă cîteva realizări ale complementului direct, ca fiind fenomene mai deosebite, specifice fazei istorice a limbii române culte şi textului la care ne referim:

– Joncțiunea cu prepoziția *pre* apare şi în cazul unor complemente directe exprimate prin nume desemnînd un inanimat sau o ființă non-umană, fenomen azi inactual: *Şi carne prinsă de jiganii să nu mîncați, cîinelui aruncați* ***pre ea*** (Ieş. 22:31). ***Pre mană*** *au mîncat, pînă au venit la partea Finíchii* (Ieş. 16:35). *De-mi vei da pre nărodul acesta suptu mîna mea, voi anathematisí* ***pre el*** *şi* ***pre cetățile*** *lui* (Num. 21:2).

– Relația de dependență față de verbul tranzitiv se stabileşte, ce-i drept, mai rar, prin prepoziția *a*, moştenită din lat. *ad*, ieşită din uz destul de timpuriu ca instrument pentru un obiect direct, pentru care s-a fixat în limba română morfemul *pre/pe*, moştenit din lat. *per*: Într-o structură morfo-sintactică asemănătoare, morfemul *a* pentru marcarea obiectului direct funcționează în limbile romanice apusene, spaniola, catalana şi occitană. În Ms. 45 pare să se conserve acest fenomen dispărut ulterior din cauza omonimiei gramaticale suferite de cuvîntul *a* şi datorită concurenței impuse de prepoziția *pre/pe*, ca în exemplul: *Ieşi-va om den semințiia lui şi va stăpîni* ***a limbi*** *multe – κυριεύσει ἐθνων* ***πολλῶν*** (Num. 24:7). În greceşte verbul are regim de genitiv, aşa încît avem de a face, în context, mai degrabă cu un calc morfo-sintactic, regimul în genitiv al verbului grecesc fiind „copiat" întocmai de către traducător. În Bibl.1688 această structură din Ms. 45 este păstrată.

– Complementul direct este exprimat prin nume, precedat de prepoziția *den* şi *de* cu valoare partitivă: *Să nu lasați* ***den cărnuri*** *pre dimineață – οὐ καταλείψετε ἀπὸ τῶν κρεῶν εἰς τὸ προΐ* (Ieş.12:46). *Şi dzise Moisí cătră ei: Nime să nu lase pre dimineață* ***de însă*** *- μηδεὶς καταλιπέτω ἀπ' αὐτοῦ* (Ieş. 16:19). *Şi lasară* ***de ea*** *pînă dimineață, după cum porînci lor Moisi, şi nu să împuți – κατελίποσαν ἀπ' αὐτοῦ* (Ieş. 16:24). *Iar să vom bea* ***de apa*** *ta eu şi dobitoacele mêle, îți voi da prețul ție – ἐὰν δὲ τοῦ ὕδατός σου πίωμεν* (Num. 20:19).

– Antepus fiind, complementul direct nu mai este reluat, uneori, prin pronume aton, ca în limba de azi: *Şi cêle doao* ***pevecioare*** *vei pune pre amîndoao părțile* (Ieş. 28:25). Alteori, traducătorul foloseşte reluarea: *Şi* ***tăriia*** *trăsnetului lui, cine ştie cînd o va face?* (Iov 26:14).

BDD-A7002 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:08 UTC)

Deseori antepus în raport cu regentul şi exprimat prin nume coordonate şi cumulate gradual, complementul direct realizează funcția textuală de intensificare cantitativă: ***Ficiorii*** *şi* ***ficiorii*** *ficiorilor cu însul****, fêtele şi fêtele*** *fêtelor lui şi toată* ***semințiia*** *lui au adus la Eghiptu* (Fac.46:7). Sintagmele repetitive, calchiate după modelul grecesc din Sept.Frankf. (*υἱοὶ καὶ οἱ υἱοὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ, θυγατέρες καὶ θυγατέρες τῶν θυγατέρων αὐτοῦ, καὶ πὰν τὸ σπέρμα αὐτοῦ*), transpun expresiv, fără pierdere de materie discursivă, sensul originar, chiar în condițiile unui literalism de grad secund.

– Antepunerea frecventă a complementului direct se datorează intenției asumate a traducătorului de a respecta cu strictețe ordinea cuvintelor (potrivit vechiului principiu al Sf. Ieronim: „ordo verborum mysterium est"), ca o garanție a unei drepte transpuneri din limba sacră în limba vernaculară: *Şi* ***praznic*** *a săptămînilor îmi vei face, începătura sêcerii grîului şi praznic al adunării mijlocindu anul* (Ieş. 34:2).

– Antepus regentului, complementul direct, exprimat prin nume coordonate şi cumulate gradual, apare frecvent în prezentarea unui lanț genealogic, ca în exemplul de mai sus din Fac. 46:7.

– Complementul direct, antepus şi exprimat prin substantiv feminin, este reluat uneori prin pronume aton masculin, ca marcă a genului personal sau ca efect al literalismului: *Toată* ***partea*** *bărbătească ce să va naşte la jidovi în rîu să-****l*** *aruncați* (Ieş. 1:22). În *Septuaginta*, echivalentul gr. *ἄρσην* 'mascul' este un substantiv de genul masculin, de aceea traducătorul a echivalat forma atonă a pronumelui prin masculin!

– Complementul direct are ca regent verbe care nu se folosesc în româna actuală cu regim tranzitiv, precum verbele *a locui*, *a umbla*, *a ploua* sau alte verbe, aşa cum citim în exemplele: *Ferezeii atuncea lăcuia* ***pămîntul*** *-* *κατῴκουν τὴν γῆν* (Fac.13:7). *Sculîndu-te, îmblă* ***pămîntul*** *–* *διόδευσον τὴν γῆν* (Fac.13:17). *Şi plouă preste înşi ca țărna* ***trupuri****, şi ca arina mării* ***pasări*** *zburătoare -* *καὶ ἔρεξεν σάρκας ... καὶ ... πτερωτά* (Ps. 77:31). Ca şi în numeroase cazuri, avem de a face şi aici cu calchierea tranzitivității verbului grecesc corespunzător.

– Complementele directe exprimate prin părți de vorbire diferite şi aflate în relație de coordonare, transpun cu cele mai expresive mijloace verbale posibile pentru acel timp modelul grecesc (vezi Munteanu E. 2008: 293-297), realizînd la nivelul discursului limbii-țintă structuri retorice bine asimilate, în ciuda urmăririi îndeaproape a tiparului sintactic grecesc. Acest fapt demonstrează încă o dată „fascinația" pe care o exercita limba greacă a *Septuagintei* în procesul de formare şi consolidare a idiomului cult românesc. Un exemplu în plus în acest sens este secvența următoare: *Şi au surpat* ***cetățile*** *acêstea şi tot* ***prenpregiurul****, şi* ***pre toți*** *cîți lăcuia în cetăți,* ***toate*** *cîte răsar den pămîntu –* *καὶ κατέστρεψεν τὰς πόλεις*

BDD-A7002 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:08 UTC)

ταύτας καὶ πᾶσαν τὴν περίοικον καὶ κατοικοῦντας ἐν ταῖς πόλεσιν καὶ πάνατα τὰ ἀνατέλλοντα ἐκ τῆς γῆς (Fac.19:25).

2. 1. Reluarea complementului direct

Frecventă este folosirea redundantă (pentru discuții cf. Frâncu 2009: 351) a pronumelor care reiau obiectul direct, triplu exprimat, ca în exemplul următor: ***Fîntînă**, au săpatu-**o pre însă** boiêrini - **φρέαρ**, ὤρυξαν **αὐτο** ἄρχοντες* (Num. 21:18).

Reduplicări precum cea din secvența ***L**-au luatu-**l*** (Ieş. 2:5), ca şi alte asemena fenomene cantitative sînt relativ frecvente în vechile texte româneşti cu conținut biblic. Alt exemplu din Ms. 45: ***L**-au certat **pre el** şi **l**-au păzit **pre el** ca lumina ochiului* (Deut. 32:10).

Reluarea sau anticiparea complementului direct se realizează destul de frecvent prin varianta *ii* a formei neaccentuate de acuzativ singular a pronumelui personal de persoana a III-a, ca în exemplele următoare: *Şi luîndu Moisí fămêia lui şi copiii, **ii** sui pre trăgători şi să întoarse la Eghípet* (Ieş. 4:20). *Şi pre ficiorii lui **ii** vei aduce* (Ieş. 29:8). *Şi deşchidzîndu pămîntul gura lui, **ii** înghiți pre ei* (Num. 26:10). *Şi toți stîlpii lor **ii** veți scoate – καὶ πάσας τὰς στήλας αὐτῶν ἐξαρειτε* (Num. 33:52).

Reluarea obiectului exprimat prin pronumele reflexiv semnalează combinarea cu un verb activ-pronominal: ***Te**-ai giurat lor **pre tine*** (Ieş. 32:12).

2. 2. Complementul direct intern

Complementul direct intern este exprimat printr-un nume din aceeaşi familie lexicală cu verbul regent şi este foarte frecvent în corpul Ms. 45: *Şi **fiarsă** Iacov **fiertură** - **ἥψησεν** δὲ Ιακωβ **ἔψεμα*** (Fac. 25:29). ***Vei zăloji zălog** haina aproapelui* (Ieş. 22:26). *Şi **va tămîia** Aaron pre însul **tămîie** tocmită -¨καὶ **θυμόσει** ἐπ᾽ αὐτου Ααρων **θυμίαμα*** (Ieş. 30:7). *Şi **nu voi mirosi miroseniia** jirtvelor voastre* (Lev. 26:31). Transpunerile lexicale sînt păstrate întocmai în Bibl.1688. Ele realizează o funcție textuală de intensificare semantică; versiunile biblice moderne evită exprimările redundante de acest fel, considerîndu-le învechite şi insuficiente semantic şi expresiv. De pildă, secvența ***Vei zăloji zălog** haina aproapelui* (Ieş. 22:26) apare în Bibl.90 astfel: *De vei lua zălog haina aproapelui tău*.

2. 3. Propoziția subordonată completivă directă

Propoziția subordonată completivă directă are aceiaşi regenți ca şi partea de propoziție echivalentă:

– verb tranzitiv: *Cîte sînt păcatele mêle şi fărădălêgele mêle? **Învăța**-mă carele sînt* (Iov 13:23).

– interjecție: *Şi **iată** ca cîndu pre rîu să suia 7 vaci frumoase la chip* (Fac. 41:2).

Subordonata completivă directă din ultimul pasaj este interpretată de Frâncu 2009: 388 drept o circumstanțială de mod propriu-zisă, ceea ce este discutabil,

BDD-A7002 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:08 UTC)

deoarece termenul regent, respectiv interjecția *iată*, impune prin caracterul ei verbal-tranzitiv un obiect direct. La nivelul cognitiv-semantic al comunicării se transmite o informație anume şi nu se exprimă nicidecum o modalitate. În *Septuaginta* structura sintactică este identică, cu interjecția ca regent: *καὶ ἰδοὺ ὥσπερ ἐκ τοῦ ποταμοῦ ἀνέβαινον ἑπτὰ βόες καλαὶ*.

În alte cîteva versiuni biblice, valoarea sintactică de obiect direct a subordonatei este mai evidentă, datorită conectivului *că*, pentru care au optat traducătorii moderni: *Şi iată că şapte vaci frumoase la vedere şi grase la trup s-au suit din rîu, şi au început să pască prin mlaştini* (Bibl Corn.) *Şi iată că au ieşit din rîu şapte vaci, frumoase la înfăţişare şi grase la trup, şi păşteau pe mal* (Bibl. 1990).

Dintre tipurile de conectori prin care este introdusă completiva directă, selectăm:

– pronume relative însoțite sau nu de prepoziție, în cazurile nominativ, acuzativ, genitiv, dativ: *Şi muri Aran înaintea lui Thárra, tatăl lui, întru pămîntul* ***carele*** *au născut, în țara haldeilor* (Fac. 11:28). *N-am ştiut* ***cine*** *au făcut ție acesta lucru* (Fac. 21:26). *Şi voi blagoslovi* ***pre ceia ci*** *te blagoslovăscu, şi* ***pre ceia ci*** *te blastămă voi blăstăma* (Fac. 12:3). *Şi vor dzice limbile* ***cîți*** *au audzit numele tău dzicîndu* (Num. 14:15). *Cunoaşte* ***a cui*** *iaste inelul, şi zgarda, şi toiagul acesta* (Fac. 38:25). *Vistiêr strînge, şi nu ştie* ***cui*** *va aduna pre iale* (Ieş. 38:10).

– adjective pronominale relative: *Şi dzise Iacov: „Tu cunoşti cîte ți-am slujit ție şi* ***cîte*** *dobitoace era cu mine ale tale* (Fac. 30:29).

– pronume nehotărîte: *Apropie-te tu şi audzi* ***oricîte*** *va dzice Domnul Dumnedzăul nostru cătră tine* (Ieş. 5:27).

– adverbe relative: *Vădzu Dumnedzău* ***cum*** *iaste bun* (Fac. 1:8). *Pre frații miei cercu. Spune-mi* ***unde*** *pascu?* (Fac. 37:15). *Şi nu ştiia* ***cîndu*** *dormiia ea şi* ***cîndu*** *să scula* (Fac. 19:33).

– conjuncții subordonatoare: *Te-am ascultat şi iată* ***că*** *l-am blagoslovit pre însul* (Fac. 17:20). *Cela ce mi-au spus mie dzicînd* ***că*** *au murit Saul şi Ionáthan* (2Reg. 4:10). *Şi om şi bărbat n-am prinsu viu să aduc la Gheth, dzicînd* ***să*** *nu spuie la Gheth asupra noastră* (1Reg. 27:11). *Iară eu nu voi putea* ***ca să*** *mă mîntuiescu* (Fac. 19:19). *Vedeți* ***dacă*** *să va smeri inima lui Amnon* (2Reg. 13:28). *Pasă de vedzi* ***de*** *sîntu sănătoşi frații tăi* (Fac. 37:13). *Alerga-voi, dară, şi voi binevesti împăratului* ***căci*** *au judecat lui Domnul den mîna nepriêtenilor lui* (2Reg. 18:19). *Cunoaşteți dară şi vedeți* ***căci*** *vinuiêşte pre mine* (4Reg. 5:7). *Au nu ştiți* ***căci*** *au trimis ficiorul ucigaşului acesta să ia capul mieu?* (4Reg. 6:32).

– locuțiunea conjuncțională *ca cînd*, ca în exemplul: *Şi iată* ***ca cîndu*** *pre rîu să suia 7 vaci frumoase la chip* (Fac. 42:30).

– locuțiunea conjuncțională *în ce chip*, ca în exemplul: *Cerca* ***în ce chip*** *îl va scoate den mîinele lor şi să-l dea înapoi tătîne-său* (Fac. 37:21).

BDD-A7002 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:08 UTC)

Un scurt comentariu merită elementul conectiv *căci*, foarte recurent în Ms. 45. Lexemul are valori morfologice şi textuale diverse: este conjuncție subordonatoare cu sens cauzal, echivalentul lexemului *fiindcă*, precum în exemplul: *Şi cu scîrbă le era foarte lor, **căci** grozăvie făcu întru Israil dormindu cu fata lui Iacov* (Fac. 34:7), conjuncție cu sensul neutru al lui *că*, în puține contexte, precum: *Şi vedeți **căci** vinuiêşte pre mine* (4Reg. 5:7), particulă introductivă a enunțurilor interogative sau exclamative, ca în exemplele: *Pentru **căci** aceasta întrebi tu numele mieu, carele iaste minunat"?* (Fac. 32:29); ***Căci** că nu i-au mîntuit pre ei întru vrêmea acêea?* (Jud. 11:28). Datorită acestei omonimii gramaticale şi cu scopul clarificării sensului într-un enunț pe care l-au dorit mai potrivit cu uzul limbii literare a vremii lor, editorii Bibliei de la Bucureşti folosesc conjuncția *că* în loc de *căci*, cum se vede din exemplele următoare:

– *Căci numai cunoaşteți dară şi vedeți **căci** vinuiêşte pre mine* (Ms. 45, 4Reg. 5:7), vs. *Numai ce cunoaşteți dară şi vedeți **că** vinuiaşte pre mine* (Bibl.1688, ibidem).

– *Au nu ştiți **căci** au trimis ficiorul ucigaşului acesta să ia capul mieu?* (Ms. 45 - 4Reg. 6:32), vs. *Au nu ştiți **că** au trimis feciorul ucigaşului acesta să ia capul mieu?* (Bibl.1688, ibidem).

Propoziția completivă directă este poziționată, de regulă, după regentă; sînt însă şi situații de antepunere: *Şi voi blagoslovi pre ceia ci te blagoslovăscu, şi **pre ceia ci te blastămă** voi blăstăma* (Fac. 12:3).

3. Complementul indirect

Complementul indirect este „un component actanțial al grupului verbal" (GLR II 2008: 418), îndeplinînd roluri semantice precum cele din exemplele următoare:

– destinatar: *Şi dzise împăratul **eghiptênilor** moaşelor jidovilor* (Ieş. 1:15).

– beneficiar: *Tufele ierbii **vă** le-am dat toate **voaă*** (Fac. 9:3).

– țintă: *Orice va face Domnul **noao*** (2 Reg. 14: 6).

– experimentator: *Nu iaste **lui** ucidere* (Ieş 22:2).

– sursă: *Şi au dat mie Domnul cêrerea mea carea am cerut **de la îns*** (1 Reg. 1:27).

Ca şi în limba comună de azi, în textul Ms. 45, complementul indirect se exprimă prin:

– element nominal în cazul dativ, substantiv comun şi propriu, pronume clitice şi nonclitice: *Şi voi da har **nărodului** acestuia înaintea eghiptênilor* (Ieş. 3:21). *Şi zidi acoló Avram jirtăvnic **Domnului** ce **i** s-au ivit **lui*** (Fac. 12:7). *Adune **şie** paiele* (Ieş. 5:7). ***Cui** te alături, au **cui** vei să ajuți?* (Iov 26:2).

– element nominal cu prepoziția *la*, sintagmă echivalentă cu dativul: *Şi porînci Faraón **la tot nărodul** lui* (Ieş. 1:22).

– substantiv şi pronume precedate de prepoziție cu regim genitival: *Şi gîlceviia nărodul **asupra lui Moisí*** (Ieş. 15:24). *Sau cine va sta **împotrivă-mi** şi va îngădui, dă iaste toată cea de supt cer a mea?* (Iov 41:3). Pronumele posesiv cu prepoziția

BDD-A7002 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:08 UTC)

asupra actualizează o formă adjectivală de nominativ-acuzativ: *Au ascultat Domnul gîlceava voastră carea voi gîlceviți* ***asupra noastră*** (Ieş. 16:8). *Cu urgie isprăvind, mă oborî, scîrşcă* ***asupra mea*** *dinții, săgețile tîlharilor lui pre mine căzură* (Iov 16:9).

– substantiv şi pronume precedate de prepoziție cu regim de acuzativ: *Şi dzise Moisi* ***către Aaron*** (Ieş. 16:9). *Grăiêşte* ***către ei****, dzicîndu* (Ieş. 16:12). *Facă-să plata ta plină* ***de la Domnul Dumnedzău*** *lui Israil* ***către carele*** *ai venit* (Rut 2:12). *Şi* ***de carele*** *m-am temut tîmpinat-au mie* (Iov 3:25). *Şi să premeniră şi să depărtară* ***de către tine*** (Neem. 9:26).

– verbe la moduri nepersonale: *Pentru că să temu* ***a dzice****: Fămêie-mi iaste* (Fac. 26:7). *Şi să tăbărî Israil în Satim şi să spurcă nărodul* ***a curvi*** *la fêtele Moav* (Num. 25:1).

Anticiparea sau reluarea obiectului indirect constituie un fenomen sintactic prin care se poate realiza caracterul emfatic al discursului, situație în care complementele indirecte exprimate prin clitice deictice sînt dublate prin pronume nonclitice coreferențiale: ***Îți*** *va fi* ***ție*** *proroc* (Ieş. 7:1). *Delungat la ani să te faci pre pămîntul cel bun, carele Domnul Dumnedzău dă-****ți ție*** (Ieş. 20:12). *Şi-****mi*** *veți fi* ***mie*** *sfinți.* (Lev. 20:26). *Pentru că de la Domnul acêstea* ***mi*** *s-au săvîrşit, carele eu* ***mie mi*** *le ştiu* (Iov 19:26).

Exemplificăm cîteva realizări ale complementului indirect, în calitate de fenomene specifice textului la care ne referim, unele inactuale în limba comună actuală:

– Complemetul indirect este exprimat printr-un nume în cazul dativ, fără prepoziție, după un regent verbal, care impune în limba contemporană joncțiunea cu o prepoziție: *Şi să vor rădica şirag* ***taberii*** *Efraim, cu putêrea lor* (Num. 10:22).

– Prepoziția *pre*, azi echivalentul actual al prepoziției *asupra*, introduce obiectul indirect exprimat printr-un nume propriu: *Să rădică nărodul* ***pre Aaron*** *şi-i dzisără lui* (Ieş. 32:1).

– Prepoziția *a* introduce un obiect indirect: *Şi Iosif era domnu pămîntului acesta; vindea* ***a*** *tot* ***nărodul*** *pămîntului* (Fac. 42:6). *În ce chip au rînduit pre el Dumnedzău să-l dea celor 9 fêliuri şi* ***a giumătate*** *de neam a lui Manasí* (Num. 34:13).

– Sînt frecvente construcțiile cu obiect indirect exprimat prin dativ, situat pe lîngă regenți verbali care în limba actuală impun alt gen de structuri sintactice: *Pentru ca să creadză* ***ție*** (Ieş. 4:5). *Adune* ***şie*** *paiele* (Ieş. 5:7). *Şi* ***ție îți*** *vor crêde în vêci* (Ieş. 19:9). *Ca să-****mi*** *preuțască* ***mie*** (Ieş. 28:4). *Căci învrăjbescu ei* ***voao*** *cu vicleşiug, cîte viclenescu* ***voao*** (Num. 25:17).

– Sînt, de asemenea, frecvente complementele indirecte, în enunțuri cu verbul copulativ *a fi*, în care obiectul indirect reprezintă „o complinire obligatorie dacă numele predicativ este un substantiv relațional nearticulat, desemnînd o

BDD-A7002 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:08 UTC)

proprietate (referitoare la relații sociale, de rudenie etc.) a unei clase de indivizi (GLR II 2008:419): *Iar de să va afla întru groapă furul şi rănindu-să va muri, nu iaste* ***lui*** *ucidere* (Ieş 22:2). *Şi crescîndu copilul, l-au adus pre însul către fata lui Faraón şi fu* ***ei*** *pentru ficior* (Ieş 2:10). *Am scos pre ei den pământul Eghiptului, ca să mă chem* ***lor*** *şi să le fiu* ***lor*** *Dumnedzău* (Ieş. 29:46). *O lêge să fie* ***voao*** *şi la cel nemêrnic şi la cel lăcuitor de pământu* (Num. 9:14). *Şi nu va fi adunarea Domnului ca nişte oi* ***cărora*** *nu iaste păstor* (Num. 27:17). *Moartea am chemat tată să-****mi*** *fie; şi maică* ***mie*** *şi sor — putrejunea* (Iov 17:14). Recurentă în stilul beletristic al tuturor epocilor, această structură sintactică are probabil ca sursă istorică hipertextul biblic.

– Complementul indirect este exprimat prin pronume nehotărît compus (*tot ce, tot care*), azi ieşit din uz: *Şi au adus bărbații de la fămei* ***tot cui*** *ce s-au părut cu cugetul* (Ieş. 35:21). În Bibl.1688, structura este păstrată, iar în versiunile moderne echivalarea grecescului structurii pronominale compuse *πᾶς ᾧ*, imitată de vechii interpreți români, se face prin pronumele nehotărît *fiecare*: *A adus* ***fiecare*** *cît l-a lăsat inima sa şi cît l-a îndemnat cugetul* (Bibl.1990, ibidem).

– Complementul indirect este exprimat frecvent prin nume cu prepoziția *întru*, ca în exemplele: *Nu iaste slobodu să o vîndză, pentru căci au vinuit* ***întru însă*** *– ἐν αὐτῇ* (Ieş. 21:8). *Pentru căci e şi* ***întru mine*** *mîna Domnului - ἐν ἐμοὶ* (Rut 1:13). *Şi vei întinge pîinea ta* ***întru oțăt*** *– ἐν τῷ ὄξει* (Rut 2:14). *Va fi voao de lêge vêcinică* ***întru rudele*** *voastre - εἰς τὰς γενεὰς* (Num. 10:8). În prima secvență, prepoziția *întru* are înțelesul de *împotriva* (*însei*), iar în celelalte, valorile semantice ale prepozițiilor *pentru* şi *în*; echivalentele în *Septuaginta* sînt prepozițiile grecești de maximă frecvență *ἐν* şi *εἰς*.

– Verbul *a* (*în*)*tîmpina* s-a combinat într-un context cu un obiect indirect în cazul dativ, prin calchierea regimului în dativ a verbului corespondent din *Septuaginta*, gr. *ἀπαντάω*: *Şi chemă David unul den copilaşii lui şi dzise: Apropiindu-te tîmpină* ***lui****! – ἀπάντησον αὐτῷ* (2Reg. 1:15). În alte contexte, acest verb se combină, ca în limba de azi, cu un complement direct în acuzativ, traducătorul renunțînd la calchierea regimului gramatical în dativ din original: *Adunați-vă pentru ca eu să vă spuiu voao ce va tîmpina* ***pre voi*** *în cêle de apoi dzile – τί ἀπαντήσει* ***ὑμιν*** (Fac. 49:1).

– Complementul indirect este introdus, foarte frecvent, de prepoziția compusă *de către*, ca în exemplele: *Şi Dumnedzău dzise lui Avram, după ce s-au împărțit Lot de către însul* (Fac. 13:14) *– μετὰ τὸ διαχωρισθῆναι ... ἀπ' ἀυτου* (Fac. 13:14). *Şi dzise Sára către Avram: Strîmbătate am* ***de către tine*** *- ἀδικοῦμαι ἐκ σοῦ* (Fac. 16:5). *Să nu vă têmeți, nice să vă spămîntați* ***de către înşii*** *– μηδὲ φοβηθῆτε ἀπ' αὐτῶν* (Deut. 1:29). Numeroasele contexte în care apare, echivalînd structuri morfo-sintactice diferite din greacă, indică faptul că prepoziția compusă *de către* se specializase deja în uz cu această funcție de conector al

BDD-A7002 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:08 UTC)

complementului indirect. În DLR, s.v. *de*, sub senso 4, cele mai vechi atestări sînt din Dosoftei şi Bibl.1688.

– Norma anticipării şi reluării complementului indirect este încă nefixată; apar structuri cu neanticipare, dar şi cu anticipare, structură obligatorie în româna literară actuală: *Iar cîndu veţi întra în pămîntul carele Domnul Dumnedzăul vostru dă-l* ***voao*** (Lev. 19:23). *Şi* ***v****-am dzis* ***voao****: voi veţi moştneni pămîntul lor şi eu* ***vă*** *l-oi da* ***voaă*** *pre îns întru avêre* (Lev. 20:24).

– Antepus regentului şi dislocat de acesta printr-o subordonată, complementul indirect exprimat prin substantiv este reluat prin pronume: *Şi* ***den fiii*** *nemêrnicilor carii sîntu întru voi,* ***dentru înşii*** *veţi agonisi -* καὶ ***ἀπὸ τῶν υἱῶν*** *τῶν παροίκων τῶν ὄντων ἐν ὑμῖν,* ***ἀπὸ τούτων*** *κτησεσθέ* (Lev. 25:45). În procesul transpunerii dintr-o limbă în alta, se favorizează adaptarea în limba-ţintă a unor figuri retorice, cum pare să fie cazul cu hiperbatul de aici.

– Complementul indirect este exprimat prin pronume precedat de prepoziţia *de*, cu o valoare gramaticală astăzi neuzuală: *Aceasta-i lêgea paştilor: tot striinul de neam nu va mînca* ***de el*** (Ieş. 12:43). În Bibl.1688 formularea este *nu va mînca den iale.* În versiunea din Bibl.1990 obiectul este exprimat prin structura *din el*.

– Obiectul indirect cu rol de destinatar este exprimat uneori prin nume fără mărcile flexiunii cazului dativ, sau fără joncţiunea cu prepoziţie: *Şi dzise Moisí socru-său* (Ieş. 18:15). Fenomenul se regăseşte în Bibl.1688.

3. 1. Propoziţia subordonată completivă indirectă

Propoziţia subordonată completivă indirectă are ca regenţi următoarele părţi de vorbire:

– verb sau locuţiune verbală: *Pentru acêea am tăcut,* ***temîndu-mă*** *ca voao să vă povestesc a mea ştiinţă* (Iov 32:6). ***Adu-ţi aminte*** *că mari lucrurile lui sînt* (Iov 36:24).

– adjectiv: ***Vinovat*** *iaste să moară* (Ieş. 22:3).

– adverb: *După acêea va povesti ţie putêrea înţelepciunei, pentru că* ***îndoit*** *va fi celor ce-s ca tine* (Iov 11:6).

– interjecţie: ***Vai****, că nemerniciia mea s-au îndelungat* (Ps. 119:5).

Dintre tipurile de conectori prin care este introdusă completiva indirectă, selectăm următoarele cazuri:

– pronume relative însoţite sau nu de prepoziţie, în cazurile acuzativ, dativ, genitiv: *Şi să va ruga preutul* ***pentru cel ci*** *să curăţêşte de păcatul lui* (Lev. 14:18). *Apucară boiêrii ţiindu-să* ***de cei ce*** *cînta întru mijlocul fetişoarelor tîmpînăriţe* (Ps. 67:27). *Şi mila mea nu o voi depărta de la îns, în ce chip am depărtat* ***de către ceia ce*** *au fostu înaintea ta* (2Paral. 17:13). *Mîntuiêşte-mă* ***de către cei ce*** *m-au încungiurat* (Ps. 32:9). *Şi a cincea lui va adaoge preste el, şi va da* ***cui*** *au greşit pre îns* (Num. 5:7). *Şi aduse fieştecarele ce-l trăgea inima lui şi* ***cărora*** *au socotit cu sufletul lor* (Ieş. 35:20). *Şi nărodul cela ce fugea la pustiiu s-au întorsu* ***asupra celora ce*** *goniia* (Ios. 8:20).

BDD-A7002 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:08 UTC)

– conjuncții subordonatoare: *Adu-ți aminte **că** mari lucrurile lui sînt* (Iov 36:24). *Iar de să va apuca neştine pre vecinul său **să**-l omoare cu vicleşug şi va fugi la jirtăvnic* (Ieş. 21:14). *Nu te temi **căci** mi s-au gătit mie?* (Iov 41:2). *Şi-ți vei aduce aminte **căce** rob ai fostu în pământul Eghíptului* (Deut. 24:22).

De regulă, completiva indirectă se poziționează după regent.

4. Concluzii

După cum demonstrează prezentările micro-monografice pe care le-am dedicat funcțiilor sintactice, relațiilor sintactice, tipologiei enunțurilor în funcție de scopul comunicării şi aspectelor privind construcția discursului (din care aici am exemplificat doar aspecte privind complementul direct şi indirect), contextul idiomatic al Manuscrisului 45 este suficient de bogat şi nuanțat, iar nivelul sintactic contribuie în mod esențial la configurarea discursului însuşi, un discurs care răspunde foarte bine atît principiului literalismului traducerii, cît şi principiului înțelegerii naturale a unui mesaj, în limitele complicate ale descifrării mesajului biblic, supus contextelor situaționale, regionale, verbale şi extraverbale, la fel ca orice mesaj, dar cu particularități speciale conferite de caracterul său sacru şi inspirat. Aşadar, cărturarul-traducător îşi punea mai întîi problema adevărului textual şi mai apoi problema înțelegerii celor citite. Astăzi, cititorul „cult" înțelege versetele versiunii milesciene şi apreciază inteligența şi creativitatea lingvistică a traducătorului, pe de o parte, percepînd deopotrivă şi savoarea inedit-arhaică a unui „hipotext", pe care-l poate evalua în perspectivă diacronică şi sincronică.

Această trecere în revistă a aspectelor privind construcția discursului relevă disponibilitatea structural-funcțională a sintaxei limbii române la mijlocul secolului al XVII-lea, în varianta ei biblică, de a realiza un transfer de conținut satisfăcător dinspre textul-sursă spre textul-țintă. Structurile sintactice se pot identifica ca mărci ale pragmaticii discursului biblic, pe care talentul şi geniul lingvistic lui Nicolae Spătarul Milescu l-au creat în limba română, defrişînd o zonă a expresivității limbii române care se va situa la baza unui lung parcurs ulterior.

Bibliografie

1. Izvoare

Bibl.1688: *Biblia 1688*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 1988-2013.

BIBL.1914: *Biblia adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi şi a Celei Noua*, tipărită în zilele Mejestății Sale, Carol I, Regele României, Ediția Sfântului Sinod, Bucureşti, Tipografia cărților bisericeşti, 1914.

BIBL.1939: *Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi a Noului Testament*, tradusă după textele originale ebraice şi greceşti de preoții profesori Vasile Radu şi Gala Galaction din înalta inițiativă a Majestății Sale Regelui Carol II, Bucureşti, Fundația pentru Literatură şi Artă «Regele Carol II», 1939.

BDD-A7002 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:08 UTC)

BIBL.90: *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1990.

Ciorănescu, DER: Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, Ediție îngrijită de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, Editura Saeculum I. O. , Bucureşti, 2001.

Ms. 45: Biblioteca filialei Cluj a Academiei Române, fondul Blaj, manuscrisul românesc nr. 45; conține traducerea integrală a *Vechiului Testament*, efectuată de Nicolae Milescu şi revizuită de un anonim moldovean (probabil Dosoftei) în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

2. Literatură secundară

Coşeriu 2009: Eugeniu Coşeriu, *Omul şi limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii şi lingvistică generală*, antologie, argument şi note de Dorel Fânaru, traduceri de Eugenia Bojoga, Dumitru Irimia, Eugen Munteanu et alii, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza“, Iaşi, 2009.

Dragoş 1995: Elena Dragoş, *Elemente de sintaxă istorică românească*, Editura Didactică şi Pedagogică, R. A., Bucureşti, 1995.

Drăganu 1943: Nicolae Drăganu, *Morfemele româneşti ale complementului în acuzativ şi vechimea lor*, Bucureşti, Institutul de Lingvistică Română, 1943.

Frâncu 2009: Constantin Frâncu, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2009.

GLR II 2008: *Gramatica limbii române. II. Enunțul*, coordonator: Valeria Guțu Romalo, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

Munteanu E. 2008a: Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2008.

Munteanu E. 2008b: Eugen Munteanu, *Biblia de la Bucureşti (1688) în raport cu versiunile ulterioare ale Sfintei Scripturi în limba română. Un punct de vedere filologic*, în vol.: pr. lect. dr. Mihai Vizitiu (coord.), *Sfânta Scriptră şi Sfânta Liturghie, izvoare ale vieții veşnice*, Editura Trinitas, Iaşi, 2008, p. 111-134.

Niculescu 1965: Alexandru Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, Editura Științifică, Bucureşti, 1965.

Zafiu 2009: Rodica Zafiu, *Constituirea unei norme gramaticale: relativul* ***pe care***, în „Limba română”, LVIII, 2, 2009, p. 285-296.

BDD-A7002 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:08 UTC)